ДОКЛАД
от участващо изследване в действие (action research) на нуждите от подкрепа на деца, участващи в правни процедури и техните родители

Проф. Д-р Нели Петрова-Димитрова
Доц. Д-р Мая Чолакова
Силвия Петрова
ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ
ЮНИ, 2023

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Програма „Правосъдие“ на Норвежкия финансов механизъм 2014-2021. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Бенефициента Сдружение Институт по социални дейности и практики и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Програмния оператор или на Донора.

Contents

1. Въведение и контекст на изследването 2
2. Концепция на изследването 4
2.1. Участващо изследване в действие 4
2.2. Ключови изследователски въпроси 4
2.3. Цел и задачи на изследването 5
2.4. Методология на изследването 5
3. Представяне на резултатите от изследването 5
3.1. Резултати от изследването на професионалисти 5
3.2. Резултати от изследването на родители и деца от общностите 10
4. Основни трудности и проблеми при участие на деца от ромската общност в правни процедури 23
5. Основни потребности на хората, свързани с услугата 26
Приложение 1 28
Приложение 2 30
Приложение 3 31

1. Въведение и контекст на изследването

Разработването на специализирана програма за подкрепа на децата в контакт със закона от ромската общност и на техните родители предполага добро познаване на техните трудности и на специфичните и потребности, произтичащи от тези трудности.

Децата от ромски произход по-често се срещат с правосъдието като предполагаеми извършители, отколкото като жертви на престъпления. Те вероятно са най-голямата група деца, обект на т.н. възпитателни мерки по ЗБППМН, които се налагат за бягства от дома или училище, за просия, за поведенчески прояви в училище, а след навършване на 14 години и на присъди за кражби, грабежи и пр. В процедурите като предполагаеми извършители те често не са информирани на разбираем език, ползват служебна защита, която не е специализирана за деца, нямат достъп до подкрепа, извън системата за БППМН. От друга страна, твърде често те са жертви на насилие и престъпления, но нямат достъп до мерки за приятелско към детето правосъдие, дори изобщо до правосъдие, тъй като голяма част от сигналите за тях не достигат за образуване на досъдебни производства. Насилието над деца в ромската общност е проблем, който често се неглижира от самата общност, а и от институциите, адресирайки го към традиции и култура. Най-честата проява на насилие е неглижирането, което като последица има най-малко социално изключване, което от своя страна е основен рисков фактор и за виктимизация, и за прояви в конфликт със закона. Така тези деца по-често са обект на физическо и сексуално насилие, на въвличане в просия и проституция. Децата имат нужда от специални мерки за достъп до съществуващите мерки за защита за деца в наказателното правосъдие, било като свидетели, било като предполагаеми извършители. Такива специални мерки биха могли да бъдат набор от дейности за информиране, застъпничество, посредничество, консултиране, учене в умения, което по същество е специална програма за предоставяне на социални услуги, по реда на ЗСУ.

Родителите по-скоро не са информирани за възможностите за приятелско правосъдие, не притежават познания, умения и нагласи да се застъпват за децата си. Често проблемът с представителството не е решен по добър начин – бащата не е припознал децата, майката може да отсъства, или да има противоречиви интереси, близките нямат правомощия и пр. . Тези трудности водят до риск от злоупотреба с правата на децата при участието им в някои процедури, където правата на децата не са много ясно дефинирани – на първо място това са възпитателните дела за противообществени прояви, каквито ЗБППМН предвижда за деца над 8 години. В тези дела се допуска участие на адвокат, но само срещу заплащане, за тях не се отнася правото на гарантирана защита. Информирането на децата и родителите, за възможностите да получат адвокатска консултация и защита, както и възможностите това да се постигне през социалните услуги сериозно ще повлияе опитите за злоупотреба. На следващо място, е рискът от

недобро третиране при т.н. полицейска проверка по чл.10 от ЗМВР, която, особено с деца от уязвими групи, често се използва за провеждане като разпит, но без законовите гаранции при разпит на дете. Обикновено децата не са информирани, както изисква провеждането на разпит, могат да бъдат сплашвани, и пр. Препоръката на Директива /ЕС/ 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета относно процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство за видео записване на процедурите, в които участват деца, особено като предполагаеми извършители, не се познава от родителите на ромските деца, както и не се познава правото им да поискат приятелски процедури. Тук също информираността на родителите може да доведе до по-добро спазване и прилагане на законите. На следващо място, трябва да се отбележи по-честото необразувано досъдебно производство при случаи на насилие и престъпления срещу деца от ромската общност, което не се обжалва, най-често поради недостиг на познания. Тези проблеми очертават нужди от повишаване на познанията и на уменията за защита на правата на децата от техните роднини и близки, на информираността за специфичните разпоредби при различни ситуации, която нужда е значително по-видима за родителите на деца от ромската общност, които често изпитват страх и недоверие към институциите, от които зависи спазване на правата, често не разбират достатъчно писмените обяснения, и имат нужда внимателно, спокойно на разбираем език информиране, придружаване и подкрепа.

Не се разпознават особените потребности на децата от ромската общност при достъп до правосъдие и закрила. Институциите, включително представителите на защитата, т.е. адвокатите не познават/не обръщат внимание на особеностите на детето от ромски произход по отношение на неговото психическо, физическо, социално развитие и не са в състояние да съобразят процедурите с неговите нужди, което от една страна повишава риска от вторична виктимизация, от друга не осигурява възможност детето да бъде чуто. Изготвянето на индивидуална оценка, която да ориентира прилагането на мерки за адаптирано към нуждите на детето правосъдие е по-скоро епизодична на практика, на ИСДП и някои партньори, за нуждите на правосъдието.

Закрилата от насилие не винаги е навременна и адекватна, центрирана към нуждите на детето. Няма добра/често никаква връзка между мерките за закрила и участието на децата в правни процедури – често детето се извежда и настанява в КЦ и с това приключват социалните интервенции, дори при случаи на въвличане на дете под 14 г. в проституция. Много често участието в правни процедури се бави, то бива сплашвано от роднини, обвинявано и в немалко случаи мярката за закрила се изживява като наказание. Децата имат нужда от гарантиране на правата им като деца от системата за закрила и за да имат изобщо достъп до правосъдие и за да бъде достъп до приятелско правосъдие. Липса на междуинституционално взаимодействие и сътрудничество в интерес на детето. Структурите за закрила нямат компетенции да се застъпват за стартиране на разследване, за прилагане на

мерки за защита по смисъла на Директива 2012/29 /ЕС на Европейския парламент и на Съвета за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепа и защита на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета и на Директива /ЕС/ 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета относно процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, децата много рядко имат особен представител, който да се застъпва и често те изобщо нямат достъп до правосъдие. Когато стартират правни процедури, отново има проблем с представителството на децата. Службите по закрила имат нужда за развият компетенции за защита и придружаване на детето по време на правни процедури или да ги възлагат на социални услуги. Имат нужда и от компетенции за междупрофесионално взаимодействие при управление на случай на дете от ромски произход. Полицията, прокуратурата имат нужда да развият компетенции на свои служители за професионално взаимодействие със службите по закрила и със социалните услуги.

2. Концепция на изследването

2.1. Участващо изследване в действие

Изследването се осъществява като участващо изследване в действие, което предполага че:

- Целите, съдържанието, методологията и резултатите от изследването се разработват съвместно с целевата група;
- Основен обект на изследването са дейностите по проекта, които се наблюдават и анализират с оглед целите на проучването – информационни срещи, обучения, ателиета, работни срещи на екипа и пр.
- Изследването е качествено, т.е. то е насочено към идентифициране на определени проблеми и нужди, без да се отчита тяхното количествено измерение.

2.2. Ключови изследователски въпроси

- Какво е за тях правосъдието, свързано ли е с представа за справедливост?
- Кои са основните трудности, които децата срещат при участие в правни процедури (лошо/дискриминационно отношение, непознаване на процедурите, непознаване на последиците и пр.)
- Какви са специфичните трудности в зависимост от това дали са пострадали от престъпление или обвинени за извършители ;
- Кои са основните трудности, които родителите на деца, участници в правни процедури срещат?
- Какво според тях трябва да се промени за да бъде справедливо?
- Как виждат своята роля като родители за такава промяна?

2.3. Цел и задачи на изследването

Цел: идентифициране на специфичните потребности на родителите на деца в контакт със закона, на които да се опита да отговори Програмата за предоставяне на специализирана услуга.

Задачи:

- Идентифициране на ключовите проблеми, свързани с участие на деца в правни процедури.
- Идентифициране на проблеми, свързани с участието на деца в правни процедури като последици от насилие, от престъпление, от извършване на престъпления и пр.
- Изследване на представата на целевите групи за достъп до справедливост.

2.4. Методология на изследването

- Набирането на информация в процеса на реализиране на дейностите по проекта, чрез директно участващо наблюдение на изследователите, и индиректно наблюдение и контент анализ на протоколи от включено наблюдение на три информационни срещи; едно обучение, две ателиета.
- Индиректно наблюдение, анализ на речта или контент анализ на протоколи от три екипни срещи на работния екип по проекта.
- Анализ на протоколи, доклади от провидението събития.
- 11 интервюта с деца и с родители.
- 3 фокус групи с професионалисти.

3. Представяне на резултатите от изследването

3.1. Резултати от изследването на професионалисти

Правни процеудри, в които участват децата, през погледа на институциите

Представителите на институциите, които работят в общностите, познават правните процедури, които се отнасят пряко до тяхната работа, до закона по който те работят и не познават по отношение на изследваната тема правните процедури, в които участват деца, в рамките на други закони.

Представителите на МК, особено тези с юридическо образование, познават процедурите по ЗБППМН, посочват участието на деца във възпитателни дела и при изпълнение на възпитателни мерки

Представителите на ОЗД посочват участието на деца в процедури по изслушване по чл.15 на ЗЗД, при родителски конфликти, при определяне на мерки за закрила и при други граждански дела и също посочват фигурата на особения представител, но не са сигурни кога е необходим и каква е неговата роля.

Представителите на полицията, основно инспектори от детска педагогическа стая, също посочват правните процедури, които са в тяхната професионална рамка като задържане и беседи по ЗМВР, задържане и разпит по НПК, завеждане на отчет по ЗБППМН.

„Потърпевшо дете задължително се разпитва в присъствието на педагог, разследващия вика колегата от ДПС, който е с педагогическо образование..знаем за сините стаи, ама това е по преценка на разпитващия“ *(инспектор Детска педагогическа стая).*

Понякога изглежда, че професионалистите имат трудности и в рамките на своята законодателна рамка – например неяснота за смисъла на изслушването дори от ОЗД/ДСП, които сякаш го приемат и като даване на показания, не като нещо със свесвам друг правен статут, а именно право на детето да изрази своето мнение.

„При наказателни производства задължително се определя законен представител на детето, и той присъства заедно с родителя на детето на разпита, например“ *(инспектор Детска педагогическа стая).*

Никой от участниците не спомена правото на индивидуална оценка и за едната група деца и за другата, вероятно не познават изискванията на Директива 2012/29 /ЕС, по която именно заради индивидуалната оценка има наказателно дело срещу страната, нито по Директива /ЕС/ 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета относно процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство.

Интересно, че никой от участниците не спомена участието на децата в изпълнение на пробационни мерки, например и участието на ДСП, на МКБППН при изготвяне на индивидуалния план за изпълнение на присъдата, както е според чл. 230 от ЗИНЗС.

Участниците имаха съпротиви да посочат именно своите трудности при работата им свързана с участието на деца в правни процедури. Те адресираха проблемите или към нормативната рамка или към самите деца и техните родители.

Представителите на помагащите професии имат минал опит в работата с деца жертви или свидетели на престъпление или с противоправно поведение при участието им в правни процедури (предимно възпитателни дела)

„има такива деца под една или друга форма, извършители или свидетели на насилие, в момента нямаме с участие в правни процедури“ *(социален работник)*

Основни трудности, които професионалистите срещат при участие на деца в правни процеудри

Според полицаите, основната трудност в работата им с децата, извършители (с децата, жертви според тях нямат работа) е в новата инструкция за задържане, която е дошла след един медиен случай и която на практика им забранява да задържат деца и да ги водят в полицейското управление. От многото уточняващи

въпроси за същината на трудността, изглежда става дума за отпадане на един съществен инструмент за въздействие, именно завеждането в участъка и разговора там и с детето и с родителите му.[1]

„Съвсем друго е като заведеш в районното и друго е на улицата да го предадеш на родителите, те изобщо не ни обръщат внимание, после прокурорът ги изпраща на МКБППМН и нали чухте там какво става".

„Какво възпитателно дело, те ни се подиграват, изобщо не ни взимат на сериозно*"(МКБППМН)* „Възпитателните мерки са неефективни" *(МКБППМН).*

„Родителите не се интересуват, не искат да идват на възпитателно дела – „ти ще му говориш там и само ще ми губиш времето"; те самите вършат същото и не учат децата, че да се краде, например е неправилно*"(МКБППМН).*

„Училището прави всичко, което трябва. Родителите са проблемът, не ги пращат на училище, медиаторите ходят в началото и в края на годината и констатират, че не са на училище и какво правят като не са – крадат.." *(представител на училище)*

„И в края на годината изведнъж от училището изпращат писмо до нас, че над 100 деца от квартала не са били на училище.*."(ОЗД/ДСП).*

Посочват се трудности, свързани с оказване на медицинска помощ, особено от страна на ОЗД, те смятат, че полицията има начини да осигури такъв преглед, но не и те.

Според помагащите специалисти (в това число социални работници, педагог, образователен медиатор, сътрудници социални дейности), основните трудности, които самите те срещат при работата с деца, жертви или свидетели или извършители на престъпление, са свързани на първо място с факта, че насилието не се „припознава" като проблем в общността, освен ако не става дума за тежко физическо посегателство или сексуално насилие. Рефлексиите по темата за достъпа до справедливо първосъдие изобщо са по-скоро в контекста на насилието като широкоразпространен феномен, особено в по-маргинализираните семейства: „това ти е заложено във възпитанието, манталитетно, ... ако не слушаш, ще ядеш шамари". Трудност е и несподелянето, тъй като дори да има хора, които наистина се нуждаят, „нашите хора са затворени, стане ли дума за насилие, за по-лични неща на семейството".

„Трудно ще се случат нещата, много са резервирани хората, циганите са резервирани хора, не обичат да предоставят лична информация" *(социален работник)*

„Не споделят за техните проблеми, насилието се прикрива, нагласите в ромската общност са такива, че приемат някои видове насилие за нормално, съседите като видят, че мъжът бие

[1] Инструкция за изменение и допълнение на Инструкция № 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи; https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=4D1CF97B08710933CDCB1EE4594F8280?idMat=187147

жената, няма да посмеят да се намесят или да подадат сигнал. защото ще стане скандал. Ще има странични наблюдатели, но няма да се намесят...“ *(образователен медиатор)*

Участниците обясняват това от една страна с културата, в която доминират патриархалните отношения – зависимостта/ подчинението на жената от съпруга/ „съжителя“ като основен източник на доходи, волята на разширеното семейство, от друга – със затвореност и съпротиви да споделят пред външни хора, а от трета – със страх от това, че ще има последствия за тях самите.

Помагащите специалисти споделят, че когато децата, извършители на противоправни деяния, се насочват към тях/ техните услуги, те вече „са стигнали твърде далеч“:

„Много трудно е да се спре, децата вече са обиграни, дори театралничат, убедителни, опитни, знаят как да застанат и да ти кажат това, което искаш да чуеш, че има желание да се промени, но то вече е въвлечено в това нещо и е много трудно“ *(социален работник)*

„Първият ми случай с противообществени прояви. Непрекъснато се явявахме на дела, но за тях това беше начин на съществуване. Завърши със смърт на едно от децата в опит да открадне жица. Другото постъпи в институция. На едно от възпитателните дела бяха настроени добре към него, питаха го защо го прави – „очите виждат, харесват, ръцете взимат“. Биеха ги в ДПС, но дори това за тях беше нещо нормално- там се бие, не те галят с перце... Оттам идва и недоверието“ *(социален работник)*

При децата жертви или извършители, „има една затвореност, негативизъм, всичко обръщат към негативната страна. Дори когато им казваме, че не са лоши, но са извършили нещо лошо, те сякаш искат да докажат, че са лоши, застават с гръб и гледат към вратата“ *(педагог)*

Друга основна трудност при работата с деца жертви или свидетели или в конфликт със закона е липсата на съдействие от институциите - те просто си прехвърлят случаите (в това число и родителите) с молба „да ги оправят“. Като най-съдействащи се определят училищата и после лекарите, най-малко – полицията и съдът. Участниците споделят, че много често се чувстват безсилни: „...Дори ДПС отказа да съдейства, казаха ми да спра да се занимавам, чакаха по-голямата да навърши пълнолетие“ *(случай на проституиращи момичета).*

Сред групата на служителите, на въпроси свързани с трудности в тяхното взаимодействие отговорите сякаш бяха, че по-скоро те нямат проблеми, обменят си информация, например когато дете е жертва всеки го пита и си набира собствена информация, което всички определиха като лошо, като недобре за детето и за правораздаването, но все още си е практика. Посочена беше добра практика ОЗД и ДПС заедно да провеждат среща с детето и да набират информация от него за случилото се, но започне ли до съдебно производство информация не се подава. На въпроса, а ако полицията има информация, че детето е заплашено от

например сексуално посегателство[2] по време на разследването няма ли да подаде информация на ОЗД, по-скоро не отговориха на въпроса, казаха че това са редки случаи.

Трудности на децата, които участват в правни процедури, през погледа на институциите и специалистите в услугите в общността

За трудностите на ромските деца при участие в правни процедури, няма представена информация, по-скоро се коментира, че те много добре познават правата си, но не знаят задълженията си.

Повдига се въпросът (от представителите на училището, на ОЗД, на МКБППМН) за ранните сексуални съжителства и ненамесата на прокуратурата, ОЗД дават пример за такава ненамеса при сигнал от тяхна страна.

В групата на помагащите специалаисти сред основните проблеми при участието на деца в правни процедури е, че „децата ги бият“:

> „Почнаха да му масажират вратлето така, по един специален начин, той беше с дънки и колан с една такава голяма катарама,... те му казват – ти и този ли колан си откраднал... Гледах как главата му се клати, като махало на камбанка.“ *(социален работник)*

От друга страна, споделя се пример за противоречиво отношение от страна на родителите към тези актове:

> „Родителите се появиха на по-късен етап, но когато тръгнах със семейството, той (момчето) разказваше как е било бито другото дете, а те се смееха и му се подиграваха – на другото дете... За тях това е начин на живот, може да изядат боя, но в крайна сметка да се оцелее.“ *(социален работник)*

Трудности за родителите през погледа на помагащите специалисти

Като трудност за родителите се изтъква, че те се стрхуват да се застъпват за правата на децата си, защото се опасяват, че може да стане по-лошо за децата и за тях самите:

> „Дори да знаят някаква част от правата си, от страх няма да се защитят... защото се опасяват от насилие спрямо тях“; „...страхуват се и от органите, и от общността“ *(социален работник)*

2 От изследователите беше посочен пример от София, макар и от друга община за две деца от ромски произход, които споделят с баба си за продължаващо във времето сексуално посегателство от съжител на майка им, от когото тя има малко дете и от когото е изцяло материално зависима. След сигнал на бабата в РПУ се провежда т.н. полицейска беседа, на която децата дават много детайлна информация за случващото се и след тези действия, някъде седмица след сигнала информират ОЗД/ДСП и те извеждат децата като мярка за закрила при бабата. Веднага след това извеждане децата порменят показанията си пред полицията, по време на разпит в “синя стая”,който се явявя трети за тях, отричат всичко, което са разказали. Полицията не предоставя никаква писмена информация от сведенията на децата на ОЗД, участва само в първата среща по КМ, след това не.

Средата, която поражда насилие, отправя предизвикателство към децата и към родителите. Когато напуснат сигурната, защитената среда/ услугата, те се връщат обратно там - в семейната среда/ общността.

„Колкото и да ги консултираме, да търсим подкрепа, когато идват при нас – деца или родители, те се чувстват спокойни, защитени, но когато излезнат, те се връщат там, където са проблемите, и дори да имат желание, не могат да избягат.“ *(социален работник)*

Самата продължителност на „процедурите“, връщането на молби от съда заради некоректно попълнение данни и пр. обезкуражават хората: „Когато юристът обясни процедурата, тя се отказа...“

Според помагащите специалисти, от тяхната професионална роля зависи преди всичко изграждането на доверителна връзка, оказването на психологическа подкрепа, работа със семейството.

Препоръки за преодоляване на трудностите

Изглежда нуждата от безплатна консултация с юрист/ адвокат е сред най-препоръчваните мерки за преодоляване на трудностите. Информацията следва да бъде поднесена разбираемо, тъй като хората са неграмотни:

„да им се разказва на достъпен език, без терминология, права, алинеи, те не ги разбират хората. Имат си техните случаи, искат съвет, помощ“ *(социален работник)*

Предложенията за новата програма за услуга са доста малко и сякаш доста общи:

- детски съд;
- да се включат в екипа специалисти от общността;
- да се осигури правна помощ, не винаги имат пари за адвокат по други дела, имуществени например;
- медицинска помощ, да има лекар веднъж седмично например;
- да се работи с родителите;

Сред препоръките е и да се създаде наръчник –

„в такава ситуация какво да се прави. Да разберат на какво имат право, но и отговорност“; „Наказанието си е наказание, има престъпление, това е една трудност. Всяко тяхно право върви със задължение, за да не ти се случва това“ *(социален работник)*

3.2. Резултати от изследването на родители и деца от общностите

В рамките на планираното изследване относно трудностите на хората от ромска общност при срещите им с правосъдието, са проведени общо 11 полуструктурирани интервюта, от които 6 с деца на възраст между 9 и 15 години и 5 с родители в кварталите Факултета и Филиповци, София.

Респондентите бяха предварително проучени и поканени за участие от представители на местна организация, изпълняваща подкрепа в общността.

Контактните лица са разпознати като доверени фигури от респондентите, част от тях са във връзка клиент-подкрепящ специалист.

Четири от петте деца имаха контакт с полицията като обвинени. Най-малкото, деветгодишно дете сподели по-скоро за впечатленията и представите си свързани с полицията, правилата, наказанията и живота на децата в местното училище и в квартала.

Проблеми при участие в правни процедури

От събраните данни може да се обобщи, че проблем с правосъдието имат предимно момчетата от общността. Най-често срещани деяния са: употреба и разпространение на упойващи вещества, кражби и сбивания, като посочваните деяния, респондентите съотнасяха както към децата, така и към възрастните.

От една страна нивото на владеене на български език, от друга страна възрастта на децата и невъзможността на техните родители да присъстват, наложи срещите с децата да присъства тяхно доверено лице от партниращата организация.

При срещите с родителите, подкрепящите ги лица присъстваха частично. При три от тях - за да съдействат за попълването на съответните декларации във връзка с провеждането на интервютата, само в едно от интервютата присъства специалиста през цялото време.

Основните трудности на възрастните бяха, свързани с:

- Предполагаеми последствия заради участието им в изследването

„аз се съгласих да участвам, ама да не стане нещо? (…) „страх ме е да не направят нещо на децата“, „да не объркам нещо“ *(майка на 12-годишно дете, спряно от полицаи на улицата с въпроси относно собствеността и начина на придобиване на електрическа тротинетка)*

„най-малкият ми син вече е страдал, той знае как е, що е (…) разказа ми, че полицаите много бият“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

„дали мислите, че си измислям, дали ми вярвате“ *(майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения)*

„аз не общувам с никого, не излизам от двора, моето дете е много кротък. Нищо не знам, не говоря с комшиите, прибирам се от работа. Нямам нищо общо с махалата. Ние сме си у двора бая хора и си общуваме ние, не искам да общувам с другите. Седя си вкъщи, гледам си домакинската работа и това е. Ако дете стане жертва, това е много лошо, ще потърся полицията. Не съм ходила никъде досега и не знам. Ако дете извърши престъпление, това е още по-лошо, но не знам. Аз съм живяла в блок, не съм живяла в махалата. Няма друго по-кротко дете от моето. Виждала съм деца, които ровят в боклуците, търсят си нещо, може би желязо.(…) Едно дете може да направи всичко – да влезе да открадне, да вземе нещо, зависи от родителя. Не съм ходила у полиция и не знам, чичо ми е полицай от 20 години, ние не сме такова семейство. Не знам полицаите с какво се занимават, за какво ги викат, какво правят с тях. По телевизията съм чувала, че се вземат деца, но тук не съм чувала. Това е много лошо да ти вземат децата, много лошо. Аз моите деца си ги гледам, даже и внучето си гледам. Ако дете, бъде заловено в престъпление, най-трудно за него

ще е страха, децата се страхуват. Всяко едно дете си има страх от нещо, като отидат у полицията нормално, че ще ги е страх. Моят син е много страхлив, от всичко се страхува, страх го е че ще го бият. Всички госпожи го знаят. Дъщеря ми също ще учи за полицай, много иска да стане полицай. В рода ни са трима полицаите. Тя е учила за право, но не иска това. Много е умна. Ние сме тихи хора. Чичо ми е в трето районно, пенсионира се. Ако си знаех правата, щеше да е добре. Моят син все го заплашвах със закрилата, защото не искаше да ходи на училище. Чувала съм, но не знам как става вземането на децата. Полицаи са спрели сина ми и са го питали откъде е взел тротинетката, той е казал че му я купихме, но ми каза вечерта преди да си легне. Той така ми каза, по принцип не лъже, но на едно дете много не се вярва, дали е било така или не, не знам. Стори ми се уплашен, имам си документи за тротинетката, да бяха дошли щях да ги покажа. На моето дете се случва за първи път да го спират и да го питат. И аз се уплаших когато ми разказа за това, защо се е случило така, аз не съм го откраднала. Бях уплашена, защото и детето ми беше уплашено. Те са минавали и са го питали, той се е уплашил и се е прибрал. Обичайно не се плаши от полицията." *(майка на дете, спряно на улицата от полицай с въпроси откъде притежава електрическа тротинетка)*

„Мама каза да дойда тук като свидетел." *(12г., призован за свидетелски показания в участъка)*

- Страхове, свързани с упражняване на полицейско насилие към децата при задържане и разпити

„Викам му, докато сме тук, кажи ми дали те биха." - обръщение на майка към сина, преди да го освободят, след като е бил задържан за 24-часа - (…) синът ми беше много бит. Не по лицето, а по гърба. Използвали са шокови палки (…) момчето, с което беше задържан разказа, че синът ми е викал през цялата нощ, много са го били, как е издържал не знам (…) гърбът му беше целият в синини (...) полицаите са му викали: кажи, майка ти в колко часа те е изсрала - това е обида за мене (…) заради обидите към мен, синът ми стана да се бие с полицаите" *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Страхове, свързани с неоснователно, внезапно задържане и/или обвинения спрямо тях, заради активно присъствие на полицейски служители в квартала, както и наличие на хора – доносници сред общността

„Имаме един съсед, той е „ей така" с полицаите, шпионин, той яде на децата главата, той ги вкара в затвора. Дойде при мен и ми каза, че полицая ми праща документ да не водя дело, че ще стане „по-грозно, по-кофти". *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Недоверие в правосъдието и представляващите го органи на МВР

"Излезе една жена - полицай, отговорничка за децата. Започна да защитава колегите си. (…) властта е в тях, без адвокат не можехме да направим нищо, не можах да заведа дело срещу полицаите, които биха сина ми. Това ми беше най-трудното в живота." *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Усещане за безсилие и обреченост

„Я. пипа, за него знам. Беше на 14-15години когато го хванаха полицаите. Дойдоха 6-7 души полицаи, за да го вземат от нас, все едно е утрепал човек. Вземаха един дебел маркуч, обградиха го и го биха (в участъка). Обвиниха го, че е откраднал синджира на жената. Бях много нервена, не съм буйствала, но виках. Идваха, вземаха го, пускаха го отново и отново. Той имаше приятели, с които когато се събираше и много бели ми правеше. Синът ми е добър, но има приятели, които крадат, пушат трева, в махалата е така. Много пъти говорих с него, но той отново крадеше. Легна в ГМ, преди това го хвърлиха в пансион там си направи годините. Остана там 8 месеца. Хванахме му адвокат, имаше два пъти дела, после пак продължи да пуши трева и да краде“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

„Полудях, казвам ти, полудях! Почнах да викам пред управлението. Не ме пускаха вътре“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването) – реакция на майка, когато вижда синини по тялото на сина си след разпит.*

„Страх ме е детето ми да не отиде в затвора. Да не вземат децата в дом майка и дете. Не знам дали вземат деца, но мен много ме е страх. Гледам по телевизията и много ме е страх. Гледам да съм по-затворена, родена съм в махалата, но не ги познавам. Случвало се е да идват и да питат за някого и аз им казвам, че не ги познавам, знам само съседите около нас.“ *(майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения)*

- Бедността като фактор

“Викам си, Господи, откъде да си хвана адвокат (…) Познавам сина си, знам че той не пипа. Не мога да споря с тях (с полицаите), без адвокат нищо не мога да направя (…) прибрах се и започнах да рева, нямаше към кого да се обърна, пари нямам за адвокат“[1]

- Готовност да подписват документи, които не разбират с мисълта, че децата им ще бъдат освободени по-бързо

„Даде ми една декларация, която аз не разбирам. Вика, подпиши се тука, че действително ние пускаме 3. Аз и да чета, аз пак не разбирам за какво става въпрос. Подписах се, само и само да го пуснат.“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Не разпознаване на ситуации, в които детето е жертва на насилие и/или престъпление

„Родителите да разговарят с децата си (…) родителите да търсят правата на децата си – да не ги бият, да не ги притесняват, за малко нещо да ги прибират в районното, или да ги държат 24 часа. “(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването) – отговор на въпроса какво могат да направят родителите, когато децата им са жертва на насилие или престъпление.

„Имам голям проблем с жена, която живее срещу нас. Тя много буйства, използва нецензурни думи, които децата слушат. Стават кавги, дразги. Държи се много губо с децата. Слага си акъла с 5-годишно дете, дрънка му глупости, детето не идва да ми каже на мен или на друг, а хваща пътя надолу където има много движение, едва са го спрели. Много се паникьосах, бях в стрес и дори го ударих. Скарахме се с жената, след известно време пак се захвана с детето. Нарича сина ми храненик, обижда го. Хвърли тухла по него, детето се наведе и тухлата се удари в стената. Обижда всички, използва нецензурни думи пред децата. Досега не съм търсила полиция, но вече обмислям. Исках да извикам полиция, да влезна вътре и да я убия, но мълча. Тази жена не се спира, директно става на бой. Наскоро е ударила дете, извикали са полиция и тя изкарала епикризи, с които се защитила, изкараха детето виновно. Направили са клип как то е участвало в бой срещу нейния внук. Видях реакцията на полицията, които изобщо не защитиха това дете и това много ме ядоса и реших да не се занимавам. Не знам за случай, в който да са повдигнати обвинения за насилие към дете. Аз не съм се обръщала към полиция, защото тази жена много буйства, не искам мъжете да се сбият и мисля че полицията няма да предприеме мерки, не знам кой може да помогне. Много хора ми казват не се занимавай с тази жена, остави нещата така. Искам нормално семейство, но тази жена не го позволява. Мисля, че една ограничителна заповед може да помогне да се спре това нещо“ *(майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения) – разказ на майка, чиито деца страдат от поведението на съседка*

„Ако някой краде или са наркомани, полицаят го вкарва в затвора, затварят ги с белезници. Полицаите са възпитани, те хващат големите, не хващат децата защото те са малки. Ако дете открадне и полицията го хване, сигурно ще хвърли и детето в затвора. Аз уча във възпитано училище, в което не се пуши. Ако някой го прави отива в дирекцията и може да го изключат. В училище е идвала полиция, имаше деца, те пушиха, наркомани, те се сбиха. Когато дойде полицията се уплаших и избягах в стаята.“ *(9-годишно момче, свидетел на чести сбивания в училище и намеси на полиция)*

„Синът ми беше на година и половина, с епилепсия, затруднява се да диша. Взеха го в болницата и го затвориха, завързаха го и не ми дадоха да го видя. Не ме пускаха при него, Когато успях да вляза исках да го гушна, той много плачеше, но ме бутнаха и ми се скараха, че опитвам да го освободя. Настояването на родителя да бъде до детето, родителя може да направи или като се моли много или като купи нещо на лекаря.“ (*майка на три деца, свидетели на полицейски насилие и разпространяване на дрога в квартала)*

- Слабо познаване или липса на познаване на възможностите родителят да подкрепи детето си

“колкото и да съм неграмотна, казах на сина ми че ще търся правата му“, „кажи ми дали те биха, ако са те били ще извикам най-големия тука от районното, ще извикам, битиви, нова телевизия*“(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Прекомерно доверяване на органите на властта, когато им говорят и ги съветват със съчувствие

„Майче, аз ти вярвам, ама закона няма да ти вярва, трябва да си хванеш адвокат“ (*майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни*

към момента на изследването) - реплика на полицай към майка на задържано дете, обвинено в опит за кражба.

„Казах, че колкото и да съм неграмотна, ще съдя районното и тогава полицайката ми каза: миличка, по-тихо. Хвана ме, сгали ме. Разбрах, че почнаха да се защитават, който и да е ще си защитава колегите“. „Заведох детето си в Пирогов. У дома имам документи. Исках да имам доказателства, че без нищо са го били. Ходихме от кабинет, на кабинет, изкарахме документи. И от съдимост съм вземала документ колко са го били. Платих изследванията, и на сутринта тръгнахме пак. Викам си, аз хубаво искарах документи, ама като нямам адвокат, какво правя аз? Отидох в съда. Показах документите, че З. е бит, че искам да заведа дело срещу тях. Полицая ми каза; „Гарван, гарвану око не изважда, миличка. Каквото и да направиш, те винаги ще се защитят. Казах на полицая, че искам служебен адвокат, нямах пари, а той ми каза: „миличка, дори да си хванеш служебен адвокат, те пак ще се защитават. Взех всички документи и отидох в прокуратурата. Разказах им какво се случи със сина ми. Те му показаха снимки на полицаите от районното и той трябваше да посочи кои са го били. Позна само един от полицаите. Спомням си името на дежурния и как изглеждаше –възрастен висок, със сини очи и леко крива уста. Той ми каза: „майче, какво да ти кажа, няма смисъл, вдигай ръце. Аз ти обещавам, че повече няма да притесняват З.“. Аз много настоявах да се води дело заради това, той ми каза че няма смисъл. Когато сина ми чу тези думи настоя да престанем, че иначе ще идват вкъщи и в училище и ще го притесняват. Не води дело, недей да настояваш. Моля те остави нещата както са, нали не съм умрял“Човекът ми каза: „няма смисъл булче, ето гледам не е такъв, гледам че е т. обърна се към З. че е малък и му вика, я да видя как се биеш и З. почна с юмруци да показва. Човека така го погледна и ми вика, майче, няма смисъл да се води дело. Аз ви обещавам, че повече няма да го притесняват. Така и останаха нещата, защото не намерих пари за адвокат. Още пазя документите му на тавана. “(*майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Липса на информация за начина на заявяване на желание за защита от служебен адвокат

„ Не знаех как да си хвана служебен адвокат, нямаше кой да ме упътва“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Невъзможност бащите да подкрепят децата, тъй като не са ги припознали:

„Отидох аз. (…) „с мъжа ми нямаме граждански брак, имам много призовки, викат само мене и децата.“ *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

Основни трудности на децата:

- Липса на информация

„Не знаех дали мога да питам“ , „мислех че няма да изляза от тук“, „не знаех какво ще стане с майка ми и баща ми“ , „не знам защо, но ми свалиха всичко – връзките на обувките, телефони, такива неща“. *(15-годишно дете, задържано за притежание на марихуана, освободено е 2-3 часа по-късно, по време на свалянето на показания спрямо него са използвали заплахи)*

"Дойде полицията в училище и ни задържаха. Станаха много неща. Не исках да остана, мислех, че ще ме затворят, в решетките. Така си мислех, не исках да оставам и избягах." *(13 – годишно дете, участвало в кражба на шоколади с други деца. Избягали са от полицията, която ги е потърсила в училище. След инцидента, спира да ходи на училище.)*

„Служителите не ни даваха никаква информация, нищо не ни казаха. Единствено прокурорът ме попита дали искаме служебен адвокат." „Синът ми беше научен от децата в ГМ, какво се прави, как се случват нещата." *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

- Полицейско насилие – унизително отношение, обиди, бой, заплахи

„полицаите казали са на сина ми, че ако ми каже че са го били, няма да го пуснат - за това той не искаше да ми каже." , „ако кажеш на майка ти, че съм те бил, няма да те пусна. Всичко възможно ще направя, ти да седиш!" (*майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването) – реплики на полицай към задържано за 24- часа дете.*

„Не исках да кажа на майка ми, че ме биха. Предупредиха ме, че ако й кажа, няма да ме пуснат." *(15-годишно дете, задържано за притежание на марихуана, освободено е 2-3 часа по-късно, по време на свалянето на показания спрямо него са използвали заплахи)*

„Полицайката ми каза, че ако не кажа истината – изгоряваш, демек Бог няма да ме обича, ако лъжа. Полицайката каза Бог не обича да лъжеш, всички го казват – момчетата, хората от квартала." *(12-годишно дете, призовано да дава сведения за насилие, упражнено върху друго дете)*

Разбиране на децата и родителите за справедливо правосъдие:

„ Аз съм страдала, мене ме боли. То е дете, говориш му един път, втори път, той те приема в момента, но като излиза навънка какво става. Такава ни е махалата. Събират ли се и почват луди работи. Мисля, че ако родителят отиде да попита за какво и как стоят нещата – те трябва да кажат да обяснят, а не да ги бият. Ако бият децата, то дори и да не са го направили, ще кажат че са го направили. Това е принуда – да бият дете, за да приеме обвиненията върху себе си, макар че не е така. Аз съм страдала. Искам справедливост – ако детето въпреки, че говориш с него продължи да пипа, нося го на полицая, да го сложат в ГМ за осем месеца – това му е наказанието, да не прави втори път. За няма нищо го викаха, пак го разпитваха, пак го биеха. Искам съвсем друго възпитание да имат децата ми, едно дете не учи ли , за мен не е дете, не искам и Г. да стане така, махалата ги разваля" *(майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

„Ако детето върши бели, не е справедливо. Не съм запозната с такива работи и не знам дали закона е справедлив към децата. Имам мисли, но не знам. Родителите могат да се застъпват, ако децата не са виновни, ти можеш да ги защитиш. Ако са виновни ще си трая, но ако не са ще ги питам по какви причини, защо. Ако не ми кажат – нищо не мога да направя. Не съм ходила и не знам какво може да направя." *(майка на 12-годишно дете, спряно от полицаи на улицата с въпроси относно собствеността и начина на придобиване на електрическа тротинетка)*

„Законите не са справедливи, имам три момчета. Не знам какво ще стане с тях. Горе в махалата много пушат трева, много се дрогират. Никой не идва да затваря, да спира тези неща. Дрогата се продава свободно, познават се, отиват купуват си. Полицията знае, идва един път на проверка гледа и си тръгва. Ако намерят трева, те дават им пари и полицията си тръгва. Родителите много се ядосват, но няма какво да направят. Тези хора си имат власт и хората се страхуват да не стане

убийство, ако свидетелстват срещу тях, за това само траят и гледат. Ние живеем в един квартал, чува се кой продава, но никой не предприема мерки. Нашата държава въобще не е стабилна, не е работа като работа да работиш, всичко е скъпо, живота е много труден. Това пречи на родителите да защитават и да пазят децата си. Разпространителите на трева не са наказвани. Никой от квартала не казва той е направил това – напр. краде или си пуска децата, не казват. Тогава идват трудностите, гледаш как децата ти си съсипват живота. Крадат, за да имат да пушат. Понякога децата се бият много, после стават и родителите и става мешаница и трябва някой да умре. След това вече по затворите". *(майка на три деца, свидетели на полицейски насилие и разпространяване на дрога в квартала)*

„Ако детето е направило нещо лошо, някакво престъпление – да го накажат, но не е правилно да им викат и да се държат лошо с тях. " (*майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

„По принцип, да, справедливо е. Малки деца на по15-16-17 пушат трева, крадат, мене ме е страх от тези неща. Не знам дали всички родители искат децата им да са по-добре, но аз и мъжа ми искаме децата ни да учат, да не са като нас неграмотни." *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

„Мисля, че по принцип законите за деца са честни." *(майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения)*

„Това, което ми се случи не е справедливо. Наказанието трябва да е справедливо. Мисля, че не се случва само при мен, случва се и при другите и деца, и големи. Когато баща ми беше там и него много го биха. По принцип полицаите имат ли право да бият?" *(15-годишно дете, задържано за притежание на марихуана, освободено е 2-3 часа по-късно, по време на свалянето на показания спрямо него са използвали заплахи)*

Разбирания на децата и родителите относно правните процедури

„Малко ми е познато понятието. Свързвам го със съдия, със закони*." (майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения)*

„не знам какво е това" – *всички участници и деца, и родители;*

„Научавам от фейсбук, гледах как една леличка или госпожа бие дете от детска градина, много гадно беше. Ако детето стигне до процедура, сигурно ще я осъдят. В училище също може да се държат лошо с децата. Полицията се занимава с тези случаи." *(майка на три деца, свидетели на полицейски насилие и разпространяване на дрога в квартала)*

„Ако дете извърши престъпление, най-вероятно ще отиде в затвора. Има училище, което е като затвор за деца. Според мен от родителите зависи какво ще стане с децата, дали ще стигнат до тези затвори." *(майка на 12-годишно дете, спряно от полицаи на улицата с въпроси относно собствеността и начина на придобиване на електрическа тротинетка)*

„Аз тогава не бях с момчето, то излъга че бях там. Един човек счупи ръката на детето. Дойде полицията и вземаха мен, брат ми и майка ми. Полицайката каза „не се бой, не се страхувай"да не се страхувам, щом не съм виновен. Думите й повече ме притесниха, отколкото да ме успокоят." (*12-годишно дете, призовано да дава сведения за насилие, упражнено върху друго дете)*

- При какви случаи детето може да участва в правни процедури

„Ако детето краде, ако стане свидетел, ако се бие. Моят син много се биеше и полицайката ме беше викнала в училището. Отидохме там и говорих със сина си да не се бие повече.“ *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

„Заради много неща – ако убива, ако насилва, ако краде.“ *(майка на 12-годишно дете, спряно от полицаи на улицата с въпроси относно собствеността и начина на придобиване на електрическа тротинетка)*

„Големите ходят в полицията, но децата – не. Едно дете може би ще отиде в полицията, ако например открадне. Може би за побой. Не познавам деца, които са участвали в правна процедура.“ *(13 – год. дете, участвало в кражба на шоколади с други деца. Избягали са от полицията, която ги е потърсила в училище. След инцидента, спира да ходи на училище.)*

„Брат ми има опит с полицията, него го задържаха. Не знам какво се случи, помня как звъннаха на баща ми да отиде в девето районно. Брат ми беше с едни приятели. Беше на училище, отишли са някъде и са намерили марихуана. Полицаите са ги видели как я хвърлят. Ако не я бяха хвърлили, полицаите нямаше да ги видят, но са ги видели и са ги задържали. Уплашили са ги, били са ги. Брат ми е на 15г. Негов приятел хвърли марихуаната, но прибраха и тримата. Разпитваха брат ми няколко часа. Ходих там за малко, майка ми много плачеше и аз си дойдох. Стоя там 2-3 часа. Беше чист, не беше негова, другите две момчета са я купили. Не бях там когато го пуснаха, мислех че баща ми ще го бие и аз излязох, за да не гледам. По принцип баща ми много го биеше, да се укроти малко, защото той се държеше лошо, пипаше пари от момчетата. Брат ми не може да говори когато се притеснява и се плаши. Не знам как е протекъл разпита, но мисля че са разговаряли с тримата един по един. Нашите го чакаха отвън, аз стоях вкъщи с малкия и ги чакахме да се върнат. Грозно ми беше, че брат ми е в полицията. Притеснявах се да не го бият. Ако знаехме колко време ще е там, какво ще се случи с него, че не го плашат, че му вярват че е невинен, щяхме да сме по-спокойни. Ако майка ми и баща ми стояха до него докато го разпитват, щеше да е по-спокойно, но те бяха отвън. Не знам как изглежда участъка отвътре, но си го представям като мрачно място. Ако можех да избирам, щях да избера друго място, в което да ме разпитват, а не в участъка. Ако бият, бият, ама те и плашат. На брат ми са казали да си избира палка, да го бият с него. Разпитвали са го мъж и жена полицай, жената го е ударила, мъжът – не. Искала е да го удари с палка, но му е ударила шамар. Не ме е страх да ме бият, ако те бият нищо няма да ти стане, така мисля. Мисля, че не е правилно да се бият децата от полицаите.“ *(13-годишно дете, чийто брат е бил задържан в полицейския участък за притежание на марихуана)*

Отношение на родителите към органите на властта

„Нямам нищо общо. Мои близки и познати имат опит, но аз не съм ги питала.“;

„Чувствам се неудобно сред тях. Бях малка, бяхме във ваканция когато хванаха баща ми, бил взел табела за деца, която се опитал да продаде и веднага го вкараха в затвора. Стресирах се и избягвах полицията след това. Ако ми се наложи днес да се обърна към полицията, ще стисна зъби и ще го направя.“ *(майка на деца, потърпевши от грубо и агресивно поведение на съседка, с която са в роднински отношения)*

„Всички хора са агресивни и полицията също.“, „родителите се страхуват от полицията да не бият детето. Когато идват бързо реагиращи няма голям, няма малък всички ядат бой. Затварят къщата, в един от случаите даже човека не беше виновен, който беше вътре всички ядоха бой, и децата. Не дават никой да се доближи нито до къщата, нито до хората, няма млад, няма стар, всички ядат бой. Не всички полицаи, които идват в квартала бият, само тези бързо реагиращите. Горе в махалата постоянно идват полицаи, оглеждат някой да не продава трева, но хората пак си продават. Не съм сигурна дали съда е справедлив, гледам по телевизията, че някои лоши хора съда пак ги пуска. Имаше убит млад човек, влезнал в насрещното, долу до родилното, слезнаха

20-30 души и го пребиха до смърт за това, че е влязъл в насрещното. Това справедливост ли е - бащата е адвокат, лежал е един ден в полицията и е излязъл. Няма справедливост в нашата държава. Големите не могат да използват закона да се защитят, децата още повече, защото в нашата държава, който има пари, той командва. За да е справедливо правосъдието трябва да се държат по-мило с децата, да не се държат грубо, да не ги бият. За децата най-трудно е ако трябва да влязат в затвора. Понякога родителите стават много лоши, от държавата, от живота и децата и те почват да стават лоши. Родителите могат да защитят децата си, но не знам точно как, животът е труден и аз много се страхувам за децата си. Ако някой им даде трева, може би ще го затворя докато му мине или ще търся лекар, но няма да търся полиция,защото ще се страхува и ще стане по-лошо.“ *(майка на три деца, свидетели на полицейски насилие и разпространяване на дрога в квартала)*

„Полицайката се държа добре и е права, че децата не трябва да се бият. Обяснява ми всичко. Може да се карат, но да не се бият толкова. (…) Ако детето е участвало в сбиване или кражба, полицаите се държат по-лошо с тях. “ *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

Отношение на децата към органите на властта

„Децата се притесняват, да не ги заключат нещо. (…) от нашето училище децата отиват в други училища, бият се, пушат цигари, тормозят момичетата. Майка ми ми забрани да излизам с тях, да не стана като тях. Полицият идва в училището, а после ги викат в районното. Досега не съм отивал с тях. Един път се случи да набият дете на автомивката, дадоха им призовки и казаха че ако родителите не отидат, ще ги „вдигнат“, това означава, че ще ги затворят. Един път се сбих и полицайката ми даде призовка за майка ми и баща ми и ми каза, че ако не им я дам и я скъсам, ще ме заключат в детски пансион, или детски затвор не знам. Прибрах се вкъщи и много плаках, съжалявах защо се сбих. На едно момче майка му и баща му го дадоха в пансион, не го искаха и не знам дали сега го осиновиха, не знам какво се случи с него. Казаха му като избягаш от училище, не влизаш във всичките часове ще дойдем и ще те „дигнем“ пансионката дойде, взе го и оттогава не го виждам. Сестрата на това момче и нея я дадоха, майката и бащата, в пансиона, до 113-то. Два пъти съм ходил при полиция – единия път като се сбих и единият път заради детето от автомивката, което биха.“ (…) „не се притеснявам, когато ти ми задаваш въпроси. В тази стая съм водил сестра ми, харесва ми. В районното имаше по-голяма маса от тази и бюро, и имаше само една врата, беше по-тясно. Нямаше играчки, мисля че в една такава стая децата ще говорят по-добре и няма да се притесняват. Ако майките или бащите им са с тях, няма да се притесняват, както и ако знаят с кого ще говорят, какво ще говорят. Мисля, че децата могат да задават въпроси на полиците. Когато аз бях там изчаках да се изговори и после казах, извинявайте може ли да питам за какво съм тук и тя ми обясни. Важно е децата да не се притесняват, да не се плашат. Това се отнася за всички деца и за тези, които са извършили престъпление, също.“ (…) „бях много бесен когато мой приятел излъга пред полицаите, че съм свидетел как са му счупили ръката. Развалих си приятелството с него, не съм го питал кое му е трудно когато той е говорил с тях.“ *(12-годишно дете, призовано да дава сведения за насилие, упражнено върху друго дете)*

„Не знам как се чувстват децата. Не знам как бих се чувствал, но мисля че ще ми е тъпо и грозно от това което съм направил. По принцип съм виждал полицаи, но не съм говорил с тях. Плаша се от полицията, виждал съм как идват тука на улицата и как викат на децата. “ *(13-годишно дете, чийто брат е бил задържан в полицейския участък за притежание на марихуана)*

„В училище (децата) се сбиват за най-малкото. Понякога се предизвикват нарочно. Директорката звъни на полицията, тя идва и ние трябва да разказваме какво се случи. Преди 4 месеца се сбихме с едно момче до тоалетната, извикаха полиция и дадохме показания. Събраха ни в учителската стая, дадоха ни по един лист. Бяхме децата, които се сбихме. На следващия ден

ни извикаха с баба ми за още показания, да не са сами написани. Дадоха ми да чета едно нещо, там пишеха имената на баща ми. Те познаваха баща ми, защото той беше два пъти осъден. Тогава разбирах какво пише, но сега не помня. Дадоха ми да го чета, за да разбера какво съм направил. Спрях да се бия, сега се бия само в бокса.(…)Предупреждаване от полицията означава, ако втори път го направиш ще си платиш за това, ще бъдеш наказан строго. По принцип, аз пак се сбих, но не беше в училище, а в заведение и нищо не стана. Майката на детето отиде при директорката, но тя каза, че не може да вземе мерки, защото не е било на територията на училището. Не се уплаших, пак се бия, но нищо не става. Когато децата се бият и викат и майка си, баща си и става по-голям бой. Избягвам да се бия, предупреждавам детето, което ме дразни, ако пак ме дразни отивам да предупредя майката, че ако продължава ще го бия. Моето предупреждение е да не се бия в училище, когато това става на обществено заведение, нищо не става. (…) Когато има проблем на обществено място, викат родителите в полицията, питат кой е виновен и го наказват, ако не е на обществено място – се отърват. (…) Някои къщи са бутани, защото те не са на обществено място. Преди живеех при баба ми, роден съм в Захарната, там половината я бутнаха, видях как бутаха. Не знаех какво става. След това ходихме на обществено място да си купим къща. Живял съм на много места, тук съм отдавна, но през ваканциите ходя при баба ми и дядо ми. Мога да пътувам сам, знам много места. Родителите ми знаят, казвам им къде отивам и те казват добре. (…) Баща ми е осъждан два пъти, мисля че законите са справедливи и за големите и за децата. Примерно ако ми разбият вратата и ми вземат нещата, ще отида в полицията да дойдат да вземат отпечатъци и да ми намерят нещата. Първо се опитвам сам да реша нещата, но ако не успея ще потърся полицията. Ако дете, краде и родителите му не се интересуват от него и ще го вземат в закрилата. Ако майката и бащата не го искат – закрила и го осиновяват други хора. Познавам случай - на майката и на бащата положението е на нула, няма как да гледат детето си и дадоха детето си на закрилата, защото други хора ще го гледат по-добре. Детето беше на 6, сега е на 8г. (…) Могат да осъдят и деца, за лошо поведение – бият ги, тормозят ги, заплашват ги и това е „гадно поведение“, заради което може да бъдат осъдени. Когато детето се държи така и го вземат в съда. Той трябва да каже как се е държал с детето и (другото) дете казва наистина как се е държал с него и осъждане – 3 месеца, 6, 2 години, може и до живот, ако убие някой. Доживотна присъда, защото е отнел живот. Не познавам деца, които са се държали толкова гадно, че да го извикат в съда. (…) Един път две деца искаха да излязат по-рано, бяхме втора смяна, счупили са решетката и са избягали. След това охраната ги хвана и ги заведе в дирекцията, извикаха бащите им, които почнаха да плачат да не викат полиция, да не ги вземат в закрилата. Бащите много биха децата и поправиха решетката. Когато аз давах показания, имаше две жени-полицайки. Имаше случай, когато децата като се биха и удариха и учителката, дойдоха полицаите и ги предупредиха, че ако правят пак така ще отидат в пансион. След това нямаше проблем. (…) Мен не ме е страх от полицията. Видях полиция, изтичах на червено, но нищо не ми направиха. (…) Прокурорът се занимава с работата на правителството, а съдията решава дали някой е виновен. Мисля, че може би има детски съдия, но не в България, някъде другаде.“ *(12- годишно дете, участвало в сбивания, заради които е извикано за показания в полицията)*

„Бях с приятели. Отидохме да се разхождаме. Предложиха да си вземем трева. Казах им, че аз не искам, те да отиват. Казах им, че не искам да правя такива неща. Казаха, добре. Ти ще стоиш по-далеч от нас. Ходихме до 7-ми микрорайон, до Макдоналдс. Взеха я и викам, я да видя какво взема. Видях полицията, но не знаех какво е това в ръката му. Взимам го аз, виждах и полицията. Ако знаех какво е, нямаше да го взема, понеже видях и полицията. Вземах го, погледнах го за 3-4 секунди и веднага го изхвърлих. Полицията дойде до мене. Прибраха ни. Казаха как ще се случат нещата и това е. Много лошо се държаха. В смисъл, лошо се държаха, че ни удариха, че ни биха. (…) Трудно ми беше как ще излезна от това положение. Това ми беше най-трудното. Свалиха ни, попитаха ни откъде го взехме, намерихте ли, нещо и ние си казахме. Питах защо ме мешихте, с тях и полицая вика няма как да не те мешим. И да пушиш, и да не пушиш и ти си с тях. Викам, да,

прав сте. Не помня какво друго ми казаха, само че ме пребиха.“ (…) „Мисля, че полицаите не се държат еднакво с децата и с големите. Мисля, че с големите се държат малко по-хубаво. Така си мисля, да.“ *(15-годишно дете, задържано за притежание на марихуана, освободено е 2-3 часа по-късно, по време на свалянето на показания спрямо него са използвали заплахи).*

„Един път, мене и приятелите ми ни накараха да крадем. Но, човекът дойде с нас. Ние седяхме отвън, за да гледаме дали идва някой. Този човек влезе, но камерите са ни заснели. Дойде полицията в училище и ни задържаха, станаха много неща. Не исках да остана, мислех, че ще ме затворят, в решетките. Така си мислех, не исках да оставам и избягах. След мен, избягаха и приятелите ми. Това беше. После много съжалих, че го направих. (…) Момчетата, с които си говорим. Те ми казват „ей, да не правим лоши неща, има закони“- казаха че има детска полиция и затварят деца. (…) Не, децата не се срещат с полицаи, но големите хора са се срещали с полицаи. Те бягат от тях (от полицаите), защото се напушват, дрогират се. Тук има един – двама, които продават „билка“, почти цялата махала се дрогират. (…) много пъти идва полицията, те бягат. Връщат се в колата и си тръгват, полицаите. Аз това виждам. Моето училище е близо, тук където човекът продава такива неща. Все едно аз съм в едната стая, а той в другата. Полицията знае, госпожо, ама не ги интересува. Правят едно и също. Едно момче, много се изнервирал и се хвърлил от „бозаната“, то е много високо. Хвърлил се най-отгоре. Най-добре, че не е умрял. Счупил си всичките кости. Сега куца и пак го прави същото. Пак пуши това, където казах преди малко. И да ги задържиш, те пак си го правят същото. Те са свикнали вече и край. (…) много пъти се е случвало във Филиповци да стават кражби от деца, хората ги хващат и ги бият. Не стигат до полицията, само бой. С големите - също. Само бой. Ако откраднат много пари или други неща, тогава – да. Викат полицията, задържат го примерно 2-3 дена да седи там. Говорят с него, той казва повече няма да правя, после пак същото. (…) деца като мене и по-големи на 14-15 години си купуват трева. Госпожо, много пъти, много пъти, това са милиони пъти в които им правят забележка, нали да не правят повече това. Викат им, бият ги, каквото и да направят, те не спират. Хората от квартала им се карат. (…) ако се наложи да отида в полицията, от всичко ще ме е страх. Аз никога не съм влизал в районното. Знам къде се намира, но не знам как е отвътре. (…) Не искам да съм полицай, нито войник. Нищо. Не искам да съм като тях. Да бият, да убиват. Гледал съм по телевизията как стрелят по хората. (…) решава кой говори истината, кой не говори истината (…) ако кажеш нещо грешно и ще те е страх да не те затворят. Например мой чичо е на дело, ако той каже грешния отговор и ще го затворят. И, много ме е страх. (…) В затвора е гадно. Бият, затварят, тормозят. Досега не съм виждал деца да отиват в затвора (…) „Познавам трима, (деца) които са много лоши. Крадат, пушат, много често се бият. Според мен за да са така децата, са виновни родителите им, те не ги възпитават. Полицаите могат да плашат децата, така че да не правят такива неща – да не пушат, да не се бият. (…) Мечтая си да е всичко добро, да няма наркотици, всичко да е както трябва, да е в ред. Да са добри. Да не са лоши. Това искам. Според мен, тук във Филиповци, изключвам вас – никой не иска да е така. Искат да си е както досега – да пушат, ей така. (…) Аз един път го сънувах. Беше много хубаво. Всичко беше хубаво. После ставам и гледам навънка – грозни неща. Викам си, а, какво става?! Просто, не искам да ни е такъв квартала. Искам да ни е хубав квартала. Квартала е ...ужас. Да ни е чист, да не се кара ме, да не се наранява ме сами, толкова. Това е.“ *(13 – годишно дете, участвало в кражба на шоколади с други деца. Избягали са от полицията, която ги е потърсила в училище. След инцидента, спира да ходи на училище.)*

Отношението на полицията към децата –свидетели, през погледа на родителите

„Мисля, че полицаите говорят по-нормално с децата (…) питат какво се е случило (…) разпита е най-труден за децата, те са без родители докато ги разпитват (…) Не съм ходила преди в

полицията. Това беше за първи път, когато стана инцидента в автомивката и с В. трябваше да отидем в районното. Той беше извикан като свидетел как човек удря друго дете. Полицията дойде у дома, бяха двама полицаи. Дойдоха с документ, да извикат сина ми като свидетел. Питаха първо мен за побоя в автомивката, обясних че не знам нищо за случая, както и къде е бил сина ми. Искаха да вземат мен и двамата ми сина. Обясних, че другият ми син не излиза никъде извън дома ни, ходи до училище и през останалото време си стои вкъщи. Отидохме само двамата с колата им, заедно с полицайката. Там му дадоха бонбони, питаха го къде е бил и какво е видял. Бях отвън, синът ми беше вътре заедно с полицайката. Синът ми се чувстваше спокоен, смееше се вътре, но въпреки това се притеснявах. Притеснявах се да не му викат нещо вътре, да не му се карат. Ние идвахме за първи път, нито сме били свидетели, нито сме откраднали нещо. Синът ми обяснил, че не е видял нищо и го пуснаха. " *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

Какво може да се направи, за да са по-спокойни децата и кой може да им помогне

„Адвокат, той може да им помогне (…) децата се страхуват когато ги викат в районното. Не знаят за какво ги викат, какво ще им се случи. Ако са виновни, трябва да им казват какво е станало, за какво ги викат, какво ще стане. Важно е децата и родителите да знаят какво ще се случи. Ако децата са добре и родителите са спокойни. Когато полицаите говорят спокойно, ги разбирам. Единственият път като ме извикаха в училището, полицайката каза: "В. ти си добро дете, няма да правиш така. Много спокойно говореха. След това синът ми каза, мамо, аз повече няма да се бия, ще уча, не искам полицията да ме вземе. Понякога когато не ме слуша го заплашвам с полицията. (…) Полицията или полицайката да каже на децата, че няма да им направи нищо." *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

„ Не знам. Полицайката ми говореше тихо, нормално, не ми викаше. Каза ми да не се страхувам, да кажа истината и толкова. Майка ми беше отвън, искаше ми се да беше с мен. Друго нищо не ми трябваше за да се успокоя. " *(12-годишно дете, призовано да дава сведения за насилие, упражнено върху друго дете)*

„Ако баща ми е с мен, тогава няма да се плаша. По принцип приятелите ми ако са с мен, те винаги са до мен и ако са с мен, аз не се плаша от нищо. Прибирам се само да спя, до вечерта съм само с тях. Децата се плашат когато полицията говори с тях. " *(13-годишно дете, чийто брат е бил задържан в полицейския участък за притежание на марихуана)*

„Ами, ето както говориш ти, така да ни говорят. Така ще е много по-спокойно. Ти говориш много по-добре от тях, те викат вътре, удрят те с шамари, с ритници по краката. Те не говорят те направо ритат. Не се сещам за друго." *(15-годишно дете, задържано за притежание на марихуана, освободено е 2-3 часа по-късно, по време на свалянето на показания спрямо него са използвали заплахи)*

Какво мислят, че могат да направят родителите когато детето среща закона:

„Да им говорят да не правят бели, да слушат, да не се бият. " *(майка на 12-годишно дете, спряно от полицаи на улицата с въпроси относно собствеността и начина на придобиване на електрическа тротинетка и майка на две деца в конфликт със закона, обвинени в извършване на кражби. Синовете й са вече пълнолетни към момента на изследването)*

„Щях да се чувствам по-добре, ако бях вътре при детето си. То също щеше да се чувства по-добре. Може да не съм аз, някой друг – бащата, бабата, да виждаме и да чуваме какво се случва с детето.“ *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

„Ако синът ми е виновен, ако направи нещо лошо го затварям вътре, наказвам го, карам му се. Ако го извикат в полицията, да съм вътре и да чуя какво ще се случи. Да ми казват (служителите) дали е добре детето, когато е задържано, дали мога да го виждам. Когато детето е в ареста, родителят не знае какво се случва с него.“ *(майка на 12-годишно дете, призовано за сведения в полицията)*

4. Основни трудности и проблеми при участие на деца от ромската общност в правни процедури

Проведеното проучване позволява да се очертаят някои основни проблеми, които не са изненадващи, но потвърждаването им вероятно ще позволи обсъждане и приемане на едни по фокусирани дейности.

4.1. Участието на деца в правни процеудри се свързва основно с извършване на противообществени прояви или престъпления, насилието и престъпленията над децата е трудна тема за общността

Когато се говори за правни процеудри и участие на деца в тях обикновено се разбират задържанията от полицията при извършване на прояви, участията във възпитателни дела и наказателни процеудри.

За децата и за родителите в общността изглежда е трудно да се говори за насилието над деца, за престъпленията над деца и ако се говори то е основно за въвличане в престъпления или за въвличане към зависимост от психоактивни вещества.

Домашното насилие не се разпознава и назовава като проблем, в рамките на това проучване. Домашното насилие по-скоро се възприема като индивидуален проблем на семейството, проблем с който трябва сами да се занимават. Опитите да се потърси решение за справяне с домашно насилие през закона се свеждат до уведомяване/вика не на полиция за конкретен акт и очакването е за прекратяването му от полицията в конкретния момент.

Институциите имат критично отношение към насилието над деца в ромската общност, поставят отново темата за ранните бракове и невъзможността на обществото да ги спре, по-скоро ги адресират като проблем на родителите, като проблем свързан с културата на общностно и семейно-битово ниво..

При изследваните групи на деца и родители, отношението към насилието над деца е в голяма степен толериращо. Употребата на физически наказания е схващана като необходима за постигане на възпитателни цели.

От друга страна самите родители също, убедено посочват че за трудностите на децата, за срещите им със закона са отговорни именно родителите на децата.

4.2. Съществува недоверие между представителите на институциите, свързани с правораздаване и закрила на детето и хората в ромската общност.

Това недоверие може да се разчете на ниво нагласи, които са взаимнобвинителни, които сякаш изключват възможността за взаимно разбиране, за наличие на общ интерес и отношение. Отсъства диалог за насилието, за престъпленията и за връзката и взаимодействието между институциите и родителите и това отсъствие по-често се обяснава с особеностите на етноса, на общността. Те също се чувстват безпомощни, признавайки, че средата на живот в границите на квартала създава условия за възпроизвеждане на асоциални модели на поведение.

Недоверието е взаимно и се обуславя от взаимното непознаване. Разпознават се като въвлечени, но не се разпознават като възможни сътрудници.

Участието и обвинението в участие в престъпления сякаш е нормализирано и за общността и за институциите.

И децата, и родителите преживяват различни форми на притеснение, страх, очакване за лошо отношение, дори насилие. Децата преживяват трудно участието си в правни процеудри, особено когато са сами, което изглежда се случва и при малолетни. Те изпитват страх от насилие, сякаш имат увереността, че то е неизменна част от правните процеудри.

Добро отношение срещат, когато се заявят по-сериозно и изразят намерение да търсят законови средства за защита. Част от проблема е и в непознаване на ролята на всяка от институциите или на ограничено познаване, което се основава по-скоро на житеския опит, на говоренето в общността, отколкото на реално познание.

Представителите на институциите, изглежда разчитат основно на респекта на силата, макар, че по-скоро се чувстват безпомощни и намират мерките, с които се действа за неефективни именно за децата от тази общност.Има едно усещане у тях за обреченост на каквото и да било, за невъзможност да действат успешно, или това е по-скоро рядко и сякаш зависи повече от родителите и от децата, отколкото от тях. Едновремнно с това сякаш няма никакво пространство за мислене за други подходи извън ограничаващи и наказващи.

4.3. Отношението към правата по време на правни процедури, в които участват деца, и при представителите на институциите, и сред самата общност сякаш е директно обвързано с тяхната вина или невиновност.

За родителите е трудно да разграничат своята роля по отношение на правата на децата, извън тяхната виновност или невиновност. Те сякаш смятат, че трябва да

ги защитават ако са невинни, ако са виновни не бива. Защитаването на децата от страна на родителите се свежда до разбирането им за предприемане на действия за даване на гласност при ситуации на насилие от страна на институциите по отношение на децата. Най-често става чрез разговори с по-висшестоящи, търсене на медии и др. като целта е по- скоро наказване, възмездяване.

Представителите на институциите също сякаш не разбират смисъла на правата, гледат на тях като оправдаващи престъпленията, пречещи на работата им. Показателно е, че те не могат да посочат трудност на децата, като деца при участието им в правни процедури. Дори при децата, жертви на престъпления приемането на правото на жертвата на присъствие и участие на педагог или психолог явно не се разбира като смисъл и прави най-удобното – вика се инспектор Детска педагогическа стая.

Информираността на децата и на родителите за правата им при участие в правни процедури е изключително ниска и недостатъчна.

Най-важната тема за родителите е въвличането на децата им във вземане на наркотици и безучастието на полицията. Разпространението на наркотици в общността не се постави като проблем от институциите.

4.4. Има недостиг на смислено взаимодействие около случаите на деца, жертви на престъпления

Темата за децата, жертви на престъпления изглежда е трудна тема за ромската общност.

Представителите на системата за закрила и на социалните услуги не познават правата на децата, жертви на престъпление при участие в правни процедури в рамките на наказателното производство и сякаш не виждат своята застъпническа роля в този процес. Това прави участието им често неефктивно, ориентирано единствено към прилагане на мерки за закрила, най-често с настаняване. Те гледат на тези процеудри като изцяло на работа на полицията, прокуратурата и пр., където те не бива да се месят. Познаването на практиките на щадящо правосъдие е по-скоро недостатъчно и отново сякаш отсъства идеята за необходимост от активни техни действия.

Представителите на системата за закрила и на социалните услуги не разпознават себе си и като застъпници при участие на деца в граждански процедури, дори определят своята роля при родителски конфликти като “консултативна”.

Провеждането на т.н. полицейска проверка, беседа по Закона за МВР нарушава всички права, тъй като не се води част от досъдебното производство. При децата жертви на престъпления, тя сериозно затруднява провеждането на разпит,

Всички институции на ниво работа на терен не познават изискванията на европейските директиви и политики за дружелюбно към децата, жертви на престъпления правосъдие.

4.5. Има неодстиг на застъпничество и участие на помагащите и закрилящите служби при участие на деца, извършители на противообществени прояви или престъпления.

Представителите на системата за закрила и на социалните услуги не познават правата на децата, извършители при участие в правни процедури в рамките на наказателното производство и сякаш не виждат своята роля в този процес.

Провеждането на т.н. полицейска проверка, беседа по Закона за МВР нарушава всички права, тъй като не се води част от досъдебното производство, по същество е разпит, но без гаранциите при него – участие на адвокат, на родител и пр.

Идеята за запис на разпита не се коментира, Директива /ЕС/ 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета относно процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство не се споменава, не е ясно дали не се познава или по други причини. Всички институции на ниво работа на терен не познават изискванията на европейските директиви и политики за дружелюбно към децата, обвинени или извършители на противообществени прояви или престъпления, правосъдие.

5. Основни потребности на хората, свързани с услугата

5.1. Родителите имат нужда от увереност, разбиране, приемане на детето и на себе си като родител в ситуации на необходимо участие на детето им в правни процедури

Справянето със страха и недоверието очертава потребност от приемане, разбиране, зачитане и на тяхното място, и на това на децата им.

Имат потребност да се чувстват приети от по-широката общност от институциите като хора, които познават законите, познават правата и не злоупотребяват с тях.

Имат потребност да виждат перспектива за децата си и своята роля за нея, да научат, разберат и прилагат методи на възпитание, надхвърлящи наказанията и безусловната защита. В този контекст могат да видят по-добре и ролята си при участие на децата в правни процедури.

Имат нужда да приемат законите и правата като защитаващи ги, като необходимост за предвидимост и сигурност в живота на хората. Имат потребност от разбиране на законите и правосъдието и като справедливост, която не е извън тях.

Имат нужда да изграждат представа за себе си като хора от една по-голяма общност, където има място за сътрудничество.

5.2. Родителите имат нужда от осмисляне на своята роля при участие на детето им в правни процедури.

Имат нужда да разберат по-добре в какво се състои ролята им, как могат да я изпълнят във всяка конкретна ситуация.

Имат нужда да бъдат стимулирани в оказване на подкрепа и защита на своето дете.

Имат нужда да бъдат овластявани, придърпвани в този процес на развитие на познания и умения за действие като родител.

Имат нужда да разберат своята роля и в този смисъл и отговорност при трудностите при участие на децата им в правни процедури.

5.3. Родителите имат нужда от добра социална комуникация с другите, особено с институциите, от структура и ясна рамка, ясни граници на действие, които ще им позволят да разграничат защита на права на детето от защита на поведението на детето.

Родителите имат нужда да познават, приемат и действат в социалната институционална мрежа по един конструктивен за тях и за децата им начин.

5.4. Родителите имат нужда да развият своите родителски нагласи и отношения извън собствената им идентификация със социални жертви, да могат да поемат отговорност и да формират отговорност у децата.

Имат нужда да разпознаят своите общностни ценности като ценности на обществото и обратното, да преодолеят противопоставянето им.

Имат нужда да разберат, че законът трябва да се прилага еднакво към всички и че прилагането му зависи и от тях.

5.5. Нужди на децата

Децата имат нужда да получават свързани, близки, еднозначни послания от своите родители и от институциите – приемане, грижа, рамка и граници, социална комуникация вътре и извън общността, среща със общностната и с тази на обществото култура и ценности.

Децата имат нужда да бъдат приети, да получат подкрепа за вписване в училище, да развият нагласи и умения за това вписване. Нуждаят се от перспектива извън повторение на асоциални модели. Интегриране на усещане за безопасност на децата, гарантирана от възрастните, но и изискваща определени действия на самите деца.

Децата се нуждаят от повече разбиране на насилието, идентифициране и неприемане. Да получат разбиране за преживяванията си и подкрепа от възрастните за справяне както с проблема, така и с преживяванията си. Да бъдат

възприемани като деца, чиято личност не носи знак за равенство с проявата или престъплението, което са извършили или на което са станали жертва.

От разбиране на поведенията и проявите, свързани с престъпления като тяхна трудност, като нещо което зависи от тях.

От познаване смисъла на правата, на които са носители, както и от достъпна, разбираема информация за възможните действия когато някой ги наруши.

5.6. Институциите, които имат отношение към децата, жертви на престъпления или извършители на противообществени прояви или престъпления, имат потребност от развитие на нови форми на взаимодействие, обхващащи застъпничество и посредничство, обединяване на усилия за постяване на ясни граници, но и подкрепа при участие на деца от ромската общност в правни процеудри

Всички участващи институции имат нужда да познават своята, но и нормативната рамка на своите партньори и да разпознават своята специична роля при участие на децата в различни правни процедури.

Всички участващи институции имат нужда от познаване на международните стандрати и особено директивите на ЕС, отнасящи се до тази група деца.

Всички участващи институции имат нужда да развият нагласи, познания и умения за значението на своето отношение, модели на третиране за постигане на желаната промяна.

Приложение 1

Примерни въпроси за интервю с дете

- Запознаване и обяснение на целите на интервюто – ценността на мнението на детето за нашата работа, за помощта към други деца и пр.
- Договаряне на правилата (време, възможност да не отговаря, ако не иска; ако не разбира да каже; може да ни пита всичко, което е важно за него и пр.
- Проверка на чувствата – да се създаде атмосфера на сигурност и минимално доверие
- Знаеш ли какво е това правни процедури?
- Кога според теб на едно дете му се налага да участва в правни процедури?
- Познаваш ли дете, което е участвало .., защото е пострадало от престъпление..
- Можеш ли да ми разкажеш как се е случило (разказ на конкретен случай – стимулирайте разказа, свободното говорене на детето);
- Кое е било най-трудно за детето, а което разказва (може и за себе си)

- Как би трябвало да бъде за да се случи по-добре за детето?
- Същото и за дете, извършител…..
- Благодарим за участието (може после да напишем писмо, с което да изразим благодарност за участието)

Примерни въпроси за интервю с родител

- Запознаване и обяснение на целите на интервюто – ценността на мнението на родителя за нашата работа, за помощта към други деца и пр.
- Договаряне на правилата (време, възможност да не отговаря, ако не иска; ако не разбира да каже; може да ни пита всичко, което е важно за него и пр.
- Проверка на чувствата – да се създаде атмосфера на сигурност и минимално доверие
- Знаеш ли какво е това правни процедури?
- Кога според теб на едно дете му се налага да участва в правни процедури?
- Познаваш ли дете, което е участвало .., защото е пострадало от престъпление..
- Можеш ли да ми разкажеш как се е случило (разказ на конкретен случай – стимулирайте разказа, свободното говорене на родителя);
- Кое е било най-трудно за детето, за което разказва (може и за своето дете да бъде)
- Как би трябвало да бъде за да се случи по-добре за детето?
- Същото и за дете, извършител…..
- Благодарим за участието (може после да напишем писмо, с което да изразим благодарност за участието)

Ако нямат случай да предложим два казуса:

Казус А: Иван е на 14 г. и един ден заедно с двама приятели на 15 и на 12 г. решават да откраднат пари от един магазин, и докато продавачът показвал нещо на друг клиент, Иван грабнал парите от отворено чекмедже и тръгнал да бяга, заедно с другите, но продавачът успял да хване най-малкия. Продавачът се обадил на полицията, те разбрали за Иван, отишли в училище, намерили го, закопчали го с белезници и го арестували. Задържали го две нощи в полицията. Родителите му не знаели къде е и много се тревожели.

Какво си мислиш, че се е случило после?

Как би трябвало да се случи по – добре?

Казус Б: Родителите на Мария, на 8 г. били в чужбина и тя живеела при една далечна баба, която била доста болна. Едни хора, които живеели на същата улица изпращали Мария да продава цветя в заведения по центъра на града. Полицията я задържала и оставила в дом. Мария не разбрала какво се е случило с нея.

Какво си мислиш, че се е случило после?

Как би трябвало да се случи по – добре?

Примерни въпроси за фокус група с професионалисти:

В какви правни процедури, свързани с вашата професионална роля участват деца?

Какви са вашите трудности в този процес?

Кои са основните трудности при участие на деца от ромската общност в правни процедури?

От Вашата професионална роля какво зависи за справяне с тези трудности?

От каква подкрепа се нуждаят децата и техните родители за да имат по-добър достъп до справедливо правосъдие?

Приложение 2

Фокус група 08.06.2023

Образование	Месторабота	Длъжност	Стаж
Висше	СДВР	Инспектор група Детска престъпност	27 години
Висше	СО р-н Красна поляна	Обществен възпитател	
Висше	СО р-н Люлин	Главен експерт Образование	15 години
Висше	СО р-н Люлин	Секретар на МКБППМН	25 години
Висше	СО р-н Люлин	Ст. юрисконсулт	4 години и 6 месеца

Висше	03 РУ-СДВР	Инспектор ДПС	2 години
Висше	ДСП Люлин	Началник отдел Закрила на детето	3 години
Висше	ДПС Възраждане	Началник отдел Закрила на детето	13 години

Приложение 3

Фокус група 09.06.2023

Образование	Месторабота	Длъжност	Стаж	
Висше	ФЗСР - МИР	Социален работник	14 години	
Средно	ФЗСР	Сътрудник социални дейности	3 години	
Средно /студент	ФЗСР	Образователен медиатор	15 години	На различни позиции
Средно	ФЗСР	Сътрудник социални дейности	3 години	
Средно - специално	ФЗСР	Социален работник	8 години	
Средно / студент	ФЗСР	Социален работник	4 месеца	
Средно - специално	ФЗСР	Образователен медиатор	2 години	
Висше / психология	ФЗСР	Педагог	3 години	